

УДК 373.3.011.3-051.015.31-026.15:055.342(045)

Л. М. КОРОЛЬОВА

аспірант

Класичний приватний університет

ІННОВАЦІЙНІ ВИМІРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито напрями та зміст роботи з підготовки майбутніх фахівців початкових класів Нової української школи (НУШ) до формування креативних здібностей у молодших школярів. Наголошено, що тільки креативна особистість педагога зможе сформувати креативні здібності в школяра. Акцентовано увагу на тому, що дієвими в підготовці майбутніх учителів початкових класів Нової української школи до формування креативних здібностей у молодших школярів є спеціальні методи формування креативності безпосередньо в особистості фахівця. Охарактеризовано та модифіковано методи продукування ідей і стимулювання великої кількості гіпотез та припущень у певній навчальній ситуації.

Ключові слова: Концепція Нової української школи, підготовка майбутніх учителів початкових класів, креативні здібності, молодші школярі.

Актуальною проблемою освіти нашої країни є репродуктивний тип навчання учнів, що дістався у спадок від освітньої системи радянських часів. Невідповідність результатів, які має сучасна школа, вимогам суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в реформуванні загальної середньої освіти. Тому Міністерство освіти і науки обрало стратегічний напрям реформування – створення Нової української школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме школярам не тільки пакет знань, як це існує зараз освіти, а й уміння застосовувати їх у житті.

Нова українська школа – це осередок зацікавленості, відчуття задоволеності від отриманих знань та середовище креативу. Це школа, до якої учні ходять із задоволенням. Тут учителі чують запит думки від учня, вчать нестандартно мислити, не боятись оприлюднювати свій хід мислення та бути відповідальними громадянами української держави. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння між усіма учасниками навчання.

За задумом укладачів Концепції, Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У межах цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. “Є необхідність якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини. Це явище я називаю дитиноцентризмом в освіті”, – стверджує президент Національної академії педагогічних наук В. Кремень. Справді, дослідження

свідчать, що суттєво покращують результати навчання такі засоби персоналізації навчального досвіду, як робота за індивідуальними планами, окремими навчальним траєкторіями, у межах індивідуальних дослідницьких проектів [3].

На думку групи упорядників Концепції Нової української школи (Л. Гриневич, О. Єлькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян), буде забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолано будь-яку дискримінацію. Відзначатимуться зусилля й успіхи всіх учнів. Учителів навчатимуть, як плекати в учнів та в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти [3].

Суттєвих змін, за словами упорядників Концепції Нової української школи, зазнають процес і зміст підготовки вчителя. За Концепцією НУШ (розділ 3 “Умотивований вчитель”), учителі вивчатимуть особистісно орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо [3]. У зв’язку із цим варто говорити про нову роль учителя: не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Отже, постає питання: яким повинен бути майбутній учитель Нової української школи?

На думку академіка НАПН України, ректора Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, президента Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи В. Андрущенко, “головним джерелом якісної зміни освіти України, первиною основою цього процесу є радикальна зміна підготовки нового вчителя, який би міг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх у щоденній навчально-виховній практиці” [1, с. 7].

Мета статті – визначити та проаналізувати сучасні напрями підготовки майбутніх учителів початкової освіти до формування креативних здібностей у молодших школярів у контексті Концепції Нової української школи.

Майбутній учитель початкової школи має бути вчителем-новатором, вчителем-фасилітатором, вчителем-науковцем. У контексті такого напрямку підготовки викладачу необхідно сформувати в сучасного студента дослідницькі здібності, креативність та творчість. Виявити ці здібності в майбутнього фахівця, на нашу думку, допоможе комплекс спеціальних методів формування креативності, тому що тільки фахівець – креативна особистість може виховати школяра з креативними здібностями.

Аналіз першоджерел, досліджень учених дає підстави стверджувати, що дієвими у формуванні креативності у майбутніх фахівців початкових класів Нової української школи є методи продукування ідей.

Спираючись на праці британського вченого М. Боден [4, с. 96], ми підсумували, що науковець розглядала проблему креативності особистості в контексті когнітивної психології й досліджувала засади продукування

ідей і пов'язані із цим психічні процеси (сприйняття, нагадування, усвідомлення, асоціативну пам'ять).

Погоджуючись із М. Боден та акцентуючи увагу на засадах продукування ідей, зазначимо, що прогресивним методом формування креативності в майбутніх учителів початкових класів є така техніка, як ДІЛ (думки інших людей). Цей метод уперше запропонував британський науковець Е. де Боно [8, с. 18]. Вона передбачає розгляд різних думок усіх, хто має стосунок до висвітленої ситуації. Для цього необхідно визначити, поперше, хто ці люди; далі – уявно зайняти місце відповідної особи й висвітлити ситуацію з погляду зайнятої посади. ДІЛ допомагає вийти за межі власного сприйняття ситуації, визначити важливі аспекти потенційного вирішення проблеми.

Цікавим, на наш погляд, для формування креативності в студентів, які в майбутньому стануть учителями початкової освіти Нової української школи, є використання ігрової діяльності, зокрема рольових ігор. Вибір нами рольової гри зумовлений тим, що вона впливає на самі елементи когнітивної сфери, яка залучена до креативної діяльності, а саме: знімає напруженість, соціальні та емоційні блоки, створює умови для прийняття ризиків, сприяє розвитку дивергентного мислення, а саме такого його компонента, як гнучкість.

Яскравим прикладом рольової гри є метод британського науковця Е. де Боно “Шість капелюхів мислення”.

Аналізуючи алгоритм побудови методу, ми дійшли висновку, що він передбачає послідовний розгляд ситуації із шести позицій, спираючись на різні кольори капелюхів. Вибір саме такого предмета дослідник пов'язує з тим, що історично головний убір вважали показником належності його власника до певного кола осіб, зокрема в професійній діяльності [2, с. 19–20]. Тим самим капелюх допомагає власнику налаштувати свої думки на певну сферу роздумів. Крім того, колір капелюха створює атрибут захищеності від критики оточення, що створює сприятливе середовище під час упровадження цього методу.

Колір кожного капелюха безпосередньо пов'язаний з його власним призначенням:

- червоний – висловлення свого емоційного ставлення до процесу, інтуїтивне бачення розв'язків ситуації;
- чорний – погляд на ситуацію в негативному ключі, передбачення можливих ризиків, знаходження слабкої позиції в ситуації, висловлення сумнівів щодо наведених фактів і можливих невідповідностей із реальним станом справ;
- білий капелюх – неупереджений і об'єктивний виклад фактичної інформації щодо ситуації;
- жовтий – позитивний погляд на речі, пошук переваг та сприятливих стратегій розвитку можливих ситуацій;
- зелений – колір рослинного світу, потік нових ідей та пошук альтернатив;

– синій – колір вирію; цей капелюх пов'язаний з управлінням самим процесом мислення й організацією послідовності використання капелюхів інших кольорів [2, с. 19–20].

Порівнюючи інші методи з технікою Е. де Боно “Шість капелюхів мислення”, ми дійшли висновку, що доцільність такого підходу зумовлена його призначенням для групової роботи. Студенти об'єднуються в п'ять груп, кожна з яких отримує свій “капелюх мислення” відповідного кольору. Викладач “одягає” синій капелюх, тобто він є координатором груп студентів. Можна варіювати під час використання цього методу. Кожна група може по черзі “одягати” свій капелюх та висловлювати бачення позиції. Робота може проходити як фронтально, так і індивідуально. Необхідна умова впровадження цього методу – початок і завершення з позиції синього капелюха. Послідовність усіх інших груп визначається самостійно або залежно від суті реалізації поставленої ситуації.

Частково погоджуємось з позицією автора методу Е. де Боно, оскільки, за нашим переконанням, техніка використання цього методу обмежує студентів у виборі позицій для роздумів стосовно вміння розв'язати ситуації. З огляду на це пропонуємо модифікувати цю технологію, використовуючи методи евристичного навчання, а саме метод евристичних питань. Він відомий також як метод “ключових питань”. Метод евристичних питань доцільно застосовувати для добору необхідної інформації в умовах проблемної ситуації чи ранжування вже наявної інформації в самому процесі розв'язання творчого завдання. Евристичні питання існують як додатковий стимул, формують нові стратегії й тактики вирішення творчого завдання. Для яскравого прикладу пропонуємо використання капелюха синього кольору під час евристичної бесіди “Під синім капелюхом”. Під час реалізації такої навчальної стратегії студенти в процесі групової роботи вчаться ставити питання, які допомагають координувати роботу групи в прийнятті рішення для виходу з проблемної ситуації.

Зауважимо також, що потік нових ідей та пошук альтернатив під час групової роботи й налаштування на оригінальні шляхи висловлювання думки з метою отримання нестандартного продукту мислення надають можливість модифікувати першоджерельне використання капелюха зеленого кольору. Спрямовуючи навчальну діяльність майбутніх фахівців початкових класів на отримання оригінального продукту, пропонуємо провести евристичну бесіду “Одягай зелений капелюх – думай інакше”. Викладач ставить перед аудиторією проблемне питання, яке вимагає зміни індивідуальної позиції мислення та змушує студентів знаходити нестандартні шляхи розв'язання ситуації. На нашу думку, модифіковане використання окремих капелюхів мислення під час різних навчальних ситуацій є стимулювальною основою занурення студентів у пошукову діяльність.

Таким чином, рольові ігри є невід'ємною складовою арсеналу методів підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів. Вважаємо, що головне завдання рольових ігор полягає в спонуканні студентів поглянути на вирішення ситуації

під новим кутом зору й заохоченні до експериментування з різними позиціями та поглядами, адже майбутній учитель Нової української школи – це особистість, яка вміє самостійно обирати підручники, методи, стратегії, способи й засоби навчання; активно виражати власну фахову думку [3].

На особливу увагу заслуговує аспект розвитку пошукового креативного мислення при підготовці майбутніх педагогів початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів, який розкриває сутність методів, спрямованих на вивчення якомога більшої кількості варіантів розкриття ситуації, тобто стимулювання великої кількості ідей.

Невід’ємною складовою такою групи методів є мозковий штурм, або брейнстормінг. З погляду автора цієї техніки, американського теоретика А. Осборна, в основі методу два принципи: відстрочка оцінки й розширений пошук. Видатний учений порівняв процес продукування ідей з керуванням автомобілем, зазначивши, що він буде недієвим, якщо натискати на педаль гальм та газу одночасно [9, с. 129].

Значний внесок у розробку цієї техніки зробив американський науковець П. Торренс, виділивши чотири основні правила брейнстормінгу, а саме виключення критиканства, акцент на кількості, заохочення оригінальних ідей і їх удосконалення [6, с. 98].

Традиційно за алгоритмом цієї техніки учасники працюють у гетерогенних групах (з однаковими учасниками за рівнем знань, досвіду або статтю тощо), які складаються з 3–12 учасників [9, с. 130]. На початку кожна група обирає фасилітатора й спікера. Далі впродовж 10 хвилин кожен учасник групи окремо на аркушах викладає своє бачення ситуації та варіанти й пропозиції щодо його реалізації, після чого всі по черзі зачитують власні варіанти, а спікер їх фіксує. На цьому етапі обговорення та припущення власної думки заборонені, можна лише розширити висловлювання іншого, якщо подана ідея або стратегія збігається з думкою іншого, зафіксованою в списку спікера. Поширення власних ідей у письмовій формі й озвучення їх можуть відбуватися протягом відведеного часу кілька разів залежно від бажання всієї групи. Потім розглядають записані варіанти, порівнюючи й групуючи пропозиції. Наприкінці проводять аналіз ідей, кожен з учасників складає рейтинг найбільш важливих ідей, на його погляд. Далі ці списки порівнюють та виокремлюють співвідносні думки [6, с. 99].

Але практичний досвід, знання теорії і практики сучасної освіти майбутніх фахівців дають підстави зробити остаточний висновок, що кінцевий аналіз висунутих ідей, порівняння та виокремлення пропозицій при ранжуванні буде прогресивним, якщо модернізувати використання методу мозковий штурм, інтегруючи його з технікою ПМЦ (плюс, мінус, цікаво). Техніка передбачає аналіз ситуації з метою виділення трьох головних показників: “плюс” – позитивних, “мінус” – негативних, які не підходять під тлумачення ситуації, “цікаво” – тих аспектів, які не стосуються попередніх категорій, але є цікавими. ПМЦ можна використовувати на підготовчому етапі креативного процесу для оцінювання проблемної зони ситуації або на заключному етапі як одну з технік зворотного зв’язку [7, с. 160–171].

Доповнюючи техніку мозковий штурм методом ПМЦ, вважаємо, що доцільним буде такий алгоритм діяльності: студенти, аналізуючи ситуацію в групі, слухаючи припущення й ідеї інших учасників, фіксують їх, роблячи позначки “плюс, мінус, цікаво”. На нашу думку, така модифікація техніки надає перевагу швидкому аналізу ситуації, допомагає студентові подолати суб’єктивізм мислення, а виділення цікавих положень стимулює та прискорює подальший розвиток аналізу ситуації. Зазначимо, що ці вміння першочергово повинен мати майбутній учитель Нової української школи, тому що, відповідно до Концепції Нової української школи, “школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає” [3].

Водночас доцільно наголосити, що багато науковців [5; 9], з позиціями яких ми цілком погоджуємось, називають недоліки цієї техніки, а саме: можлива пасивність окремих учасників і розуміння оцінки ідеї іншими учасниками за невербальними проявами ставлення до позиції доповідача.

Виходячи з того, що недоліки техніки можуть суттєво вплинути на ефективність отриманих ідей, вважаємо, що усунути їх можна, практикуючи спочатку індивідуальне проголошення ідей письмово з подальшим оприлюдненням їх у групі, акцентуючи під час обговорення на виключенні вербальної й невербальної критики (погляду, виразу обличчя, жестів тощо).

Висновки. Отже, авторський багаторічний досвід, аналіз праць учених та Концепції Нової української школи дають підстави стверджувати, що дієвими у формуванні креативності в майбутніх фахівців початкових класів є методи продукування ідей. Вони надають змогу розвивати побіжність мислення та спрямовувати погляд майбутнього вчителя початкових класів Нової української школи на вирішення ситуації під новим кутом зору, заохочують фахівця до експериментування з різними позиціями й поглядами на ситуацію, що тим самим забезпечує підготовку майбутнього вчителя початкових класів до формування креативних здібностей у молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Вчитель XXI століття : нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта*. 2016. № 4. С. 5–14.
2. Боно Э. Де. Шість шляп мислення. Санкт-Петербург : Питер Паблішинг, 1997. 256 с.
3. Концепція Нової української школи. URL: <http://nus.org.ua>.
4. Boden M. *Creativity and Knowledge*. London, 2001. P. 95–102.
5. Creen A. *Creativity in Public Relations*. London, 2010. 255 p.
6. Copley A. J. *More ways than one: fostering creativity*. Norwood, 1997. 134 p.
7. Fisher R. *Creativity across the curriculum*. London, 2004. P. 160–171.
8. Hughes P. *Learning about learning or learning to learn*. Exeter, 2007. P. 9–20.
9. Starko A. J. *Creativity in the classroom: schools of curious delight*. London, 2010.

356 p.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017.

Королёва Л. М. Инновационные измерения профессиональной подготовки учителя начальных классов по формированию креативных способностей у младших школьников в контексте Новой украинской школы

В статье раскрыты направления и содержание подготовки будущих специалистов начальных классов Новой украинской школы по формированию креативных способностей у младших школьников. Отмечено, что только креативная личность педагога может сформировать креативные способности у школьника. Акцентировано внимание на том, что действенными в подготовке будущих учителей начальных классов Новой украинской школы по формированию креативных способностей у младших школьников являются специальные методы формирования креативности именно у личности специалиста. Охарактеризованы и модифицированы методы получения идей, а также методы стимулирования большого количества гипотез и предположений в определенной учебной ситуации.

Ключевые слова: Концепция Новой украинской школы, подготовка будущих учителей начальных классов, креативные способности, младшие школьники.

Koroliova L. Innovative Dimensions of the Elementary School Teacher's Professional Training for the Creative Abilities Formation of Junior Schoolchildren in the Context of the New Ukrainian School

The article deals with the directions and content of the future specialists training in the elementary schools of the New Ukrainian School to form the creative abilities of junior schoolchildren. It is noted that the actual problem of education in our country is the reproductive type of students' studying which was inherited from the educational system of Soviet times. The discrepancy between the results, that today's school has, and the requirements of modern society, the ability of the individual to solve problems, to find non-standard solutions, actualizes the necessity in reforming of general secondary education. Therefore, the Ministry of Education and Science has chosen a strategic direction of reforming – it is the creation of a New Ukrainian school. It was emphasized that the main source of qualitative change in the education of Ukraine, the primary basis of this process is a radical change in the training of a new teacher, who could find answers to the challenges of the era and implement them in daily educational practice. The attention was drawn to the fact that only the creative personality of the teacher will be able to form creative abilities of schoolchildren. The modern directions of the elementary school teacher's professional training for the creative abilities formation of junior schoolchildren in the context of the Concept of the New Ukrainian School are determined and analyzed. The emphasis is placed on the fact that effective methods of elementary school teachers' training of the New Ukrainian school for the creative abilities formation of junior schoolchildren is a complex of special methods which forms creativity directly in the specialist's personality. The methods of producing ideas and stimulating a large number of hypotheses and assumptions in a particular educational situation were characterized and modified. These methods help to focus the elementary school future teacher's view of the New Ukrainian School to the solution of the situation from a new angle and encourages the specialist to experiment with different positions and outlooks on the situation that thus providing the opportunity to train a future elementary school teacher to form the creative abilities of junior schoolchildren.

Key words: Concept of the New Ukrainian school, elementary school teachers' future training, creative abilities, junior schoolchildren.